

Aspectes històrics del poagre al segle XVII

Fernando Pifarré San Agustín

Introducció

Consultant uns documents de l'Arxiu Diocesà del Bisbat de Lleida, vaig trobar un paper redactat en llatí i datat l'any 1688.

Tot i que, inicialment, no vaig prestar-li excessiva atenció, després, aconsellat per l'arxiver, vaig adonar-me que el susdit escrit, des de la perspectiva de la història de la medicina, podria arribar a tenir un veritable interès.

Vaig veure, d'antuvi, que el text feia referència al peu. Com que era una composició literària i per tal de tenir una versió acurada el vaig fer traduir a un professor especialitzat.

El text té, sens dubte, interès tant literària com científicament. Des del vessant de la història de la medicina, el text ens aporta una informació valuosa a propòsit de la praxi mèdica d'aquella època: la forma de descriure la clínica de la malaltia de la gota, el remei mèdic de l'apotecari i/o del cirurgià, els aspectes epidemiològics...

Text en llatí

In honorem S.S. Epi(s) cop(or)um Ermengaudi et Odonis.

Imperat, et gemini resident super astra Beati,

Ermengaudus aquis, solis Odonus aquis

Indevisa quorum sedes fuit Urgellensis

Una Pyrineis montibus est, et erit.

5

Ad Podagram que laborat P. Thomas.

Florenti Reverende meus, Baptista Neposque

Has lyricas querulas auribus accipite.

Ante dies Domini Natalis, adusque Tiani

Festum insigne sebas languida membre tuli.

10

Cetera membre dolent nodos mordente Podagra.
Aegra tuli, tortus nocte, dieque gemens.
Ut canis in rabiem, sic mordet dura Podagra;
Ut lupus inpastus saeva Podagra magis.
Articulos, Digtos, Calcem, suptusque supersum (superque) 15
Intus, et inde foris cruda Podagra ferit,
Ut rabies mordet. Proh Sancta Quiteria meum
Atque Salutator ! Si Magus iste, procul.
Nulla pede capiunt gravi sine vincula dolore:
Pes dolet indutus, nudus, et inde dolet; 20
Pes dolet in lecto, si surgit, abire recusat.
Angit et intactus, tangitur, inde magis.
En medicus medicament habet, medicament adunat,
Quid medicamneti ? sustine, plange, dole.
Ecce Romeus adest, tum Pharmacopola, Hirurgus, 25
Sed quid et ille potest ? sed uterque ? Nihil.
En medicamentum: Puerorum lotia calce
Camphora (amphora) fotamen dulce sonantis aqua.
Tol (l) ere nodosam nescit medicina Podagram,
Ergo vale Hypocrates, ergo Galene vale. 30
Inmediata manet nodosa Podagra dolentis
corporis articulos saeva rigore ligans.

Dira Podagra mihi nullis medicabilis herbis
Mayus Apollinea diceris arte malum.
Quaesti quondam calices procul este: Podagram 35
Non facit ad nostram potio grata meri.
Esto procul, discedite, dolia cocta falerni;
Non bene conveniunt vina Podagra trucidat.
Laetificat vinum cor, esto, Podagra trucidat.
Ergo dolore velim carpere delitias ? 40
Abist, aquae fontis fiant mihi pocula laeta.
Vivere malo natans, quam bibere impatiens.

*Unda parit ranas; in stagnis rana coaxat,
Forsitan in sthomaco garrula rana canet ?
Quid faciam Florenti ? Quid ? Patientia: Nonne
Hoc medicamentum das mihi ? Vive Vale.
Charus ego ille tuus Thomas, percharus amicus,
Clara dies Pauli lumina dando mihi*

45

(Un hijo del Duque de Módena, que en 1688 tomó la sotana de la Escuela Pia en el Colegio de Moya en Cataluña, sin averse descubierto quien era, al irse del Noviciado, dexó este Dístico.

*Ignoto ne crede viro, sed cautior ito
Advena sepe solet fallere; Amjice Vale.)*

Traducció al català

En honor dels sants Ermengol i Ot.

Ermengol domina les aigües (constructor de ponts), i també sobre les aigües, Ot,
i ambdós viuen entre els sants més amunt dels astres.
La seva seu va ser la d'Urgell, seu que als Pirineus fou, és i serà
(gràcies a ells)
una i indivisa

(Dedicat) al poagre, mal del que patia el P(are) Tomàs.

Florenci Baptista i Nebot, reverend meu,
escolteu aquests lírics planys
des d'abans de les festes de Nadal fins a la gran diada de sant Sebastià
tinc xacrosos braços i cames.
Quan el poagre mossega les articulacions, et fa mal el cos sencer.
Així, torturat de nit i gemegant de dia, l'he arrossegat tot adolorit.
Com un gos rabiós, d'aquesta manera mossega el dur poagre;
com un llop afamat, el cruel poagre, encara més.
Les articulacions, els dits, els talons, per sota i per sobre,
a dins i a fora, el ferotge poagre els fereix, els rosega com la ràbia.

Per santa Quitèria¹, oh bé, oh Déu, mon Salvador
Si aqueix és el remei, no val.
Cap lligam pot tocar-te el peu sense dolors insuportables.
El peu fa mal, vestit, i nu segueix fent mal;
fa mal al llit; si hom es lleva, es nega a caminar,
sofreix, fins i tot sense tocar-lo, i si hom el toca, encara més.
Vet aquí que el metge té un remei, ens porta una medicina;
però, quin remei? Aguanta, plora i sofreix.
Vejam si ve el "Romeu", en qualitat d'apotecari o de cirurgià,
però i ell què hi pot fer? què hi pot fer com una cosa o com l'altra? Res.
Vet aquí un medicament: orins de nen al peu;
que barrejats amb aigua dins d'una àmfora, esdevenen un bon foment
balsàmic.
La medicina, però, es incapaç de llevar el nuós poagre,
per tant, adéu Hipòcrates², adéu Galé³,
el nuós poagre roman arrapat a mi,
tot garrotant durament, el salvatge, les articulacions del meu cos turmentat.
El terrible poagre, per desgràcia meva no me'l puc curar amb cap herba,
hom diria que és un mal més gran que el mateix art d'Apolo⁴ (la medecina).
Lluny d'aquí en altres temps delejades copes de vi
La delitosa libació d'un bon vi no convé al nostre poagre.
Lluny d'aquí, fora, les gerres de vi de Falern
El vi i el poagre, junts, són incompatibles.
El vi delecta el cor, fora, el poagre el destrossa.
Per tant, es que, amb aquest dolor, hom pot pensar encara en delejar plaers?
Fora! Que l'aigua clara ompli les meves copes de joai.
Prefereixo viure nedant que no pas beure malsofert.
L'aigua produeix granotes que rauquen als bassals,
qui sap si les garlaires cantaren també al meu estòmac?
Però, que hi puc fer, Florenci? Què? Paciència.
És aquest el medicament que em dones? Viu bé. Adéu.
Sóc jo, el teu estimat, el teu estimadíssim Tomàs,

qui t'escriu, mentre m'il·lumina el gran dia de Sant Pau (29 de juny).

(Un hijo del Duque de Módena, que en 1688 tomó la sotana de la Escuela Pia en el Colegio de Moya en Cataluña, sin averse descubierto quien era, al irse del Noviciado, dexó este Dístico.

No et creguis un home desconegut, ans vés molt amb compte, perquè un foraster acostuma sovint a dir mentides. Amic, adéu.

Comentari

La manca de precisió en el temps i, de fet, en les persones fa que moltes vegades un succés esdevingui una llegenda, i a més a més, l'inici d'una història.

La mateixa història, des de temps pretèrits ens informa dels favors que els homes atribueixen als déus. Per tenir aquestes divinitats contentes, es propicien pregàries i ofrenes ja siguin de caràcter individual o col·lectiu.

El cristianisme també es fa ressò d'aquest procediment d'implorar a Déu un favor, ja sigui directament a la divinitat, per mitjà dels Sants i/o la Mare de Déu.

El relat que presento ens situa al segle XVII, no obstant he de fer referència d'unes persones, de la Catalunya dels segles X i XI, que l'autor de l'obra invoca. Aquestes persones són els prelats Sant Ermengol (s.X-1305) i Sant Ot d'Urgell (1065-1122); avui en dia copatrons de la vila de la Seu d'Urgell (Lleida).

Els dos Sants tenen algun aspecte comú, com d'haver nascut dins d'una família noble. Així Sant Ermengol és fill de Bernat i Quisla, vescomtes de Conflent, i Sant Ot és fill d'Artal i Llúcia comtes del Pallars. Els dos van tenir càrrecs dintre de l'Església i al mateix lloc, ja que foren bisbes d'Urgell.

Tant a l'un com a l'altre se'ls atribueixen després de morts propietats miraculoses: ferides sanades, remeis pels anys de collites dolentes -ja sigui per sequera com per excés de pluja-; Avui per avui, encara continuen essent pregats davant de qualsevol contrarietat.

També hem de dir que en aquells temps (s.XVII) era molt freqüent que intel·lectuals de l'època es traslladessin a altres països per ampliar coneixements i, al mateix temps, els susdits intel·lectuals també exercien com a transmissors de saviesa (intercanvi intel·lectual). Això ens explica que fills de famílies poderoses amb declarada vocació religiosa com és el cas que ens pertoca (fill del Duc de Módena) va traslladar-se a Catalunya per ser ordenat sacerdot a la institució dels Escolapis l'any 1688.

La reserva que tenia aquest jove va fer que quan se'n va anar del seu noviciat ens deixés aquest dístic que fa referència al Poagre, sense que es sabés la seva identitat. D'aquest mal en patia el Pare Thomas, i sembla ser que el novici li dedica la composició com a mena de comiat.

En aquest poema s'implora per la curació o alleujament del Poagre, als Sant Ermengol i Ot que com hem dit abans tenien propietats curatives.

Destaca la forma amb què ens descriu la malaltia de la gota: compara el dolor d'aquest mal al dolor d'una mossegada d'un gos rabiós o d'un llop afamat. Ens parla d'un tal Romeu que en qualitat d'apotecari o de cirurgià coneix un remei curiós per millorar el dolor: pixats de nen.

En aquesta època els cirurgians solien ésser barbers i tenien coneixements d'odontologia i de podologia, per la qual cosa dins de les seves tasques tant podien drenar un gra de pus, com tractar les molesties dels peus i, si convenia un queixal.

Des d'el punt de vista epidemiològic hem de comentar les referències que ens fa del vi: el Poagre i el vi són incompatibles. Fa, però, una defensa de les virtuts de l'aigua.

Bibliografia

Seze, S de; Rickewaert. A; Gliment, T J; kuntz, D. *Histórica de la Gota*. La vie Med, Ed. esp 1973., (40): 8-10. Separata.

Lujan, Nestor. *La gota imperial de Carlos V*. Jano 1971, (3): 33-35. Separata.

Dropsy, Johson. *Art and Medicine*. Jama 1968, 206 (11): 2507-09. Separata.

Ruiz Moreno, Anibal; Galimbert de Carbajo, Luisa. *La gota en la obra de Galeno*. Arch Iberoamer Hist Med 1958, X (3): 249-274.

Bresciani, S; Gallupi, F. *Una indetita storia de la gotta redatta agli inizi del XVIII secolo*. XXXI Congres international d'histoire de la medicine, Bologna 1988, pp. 735-741.

Notes

¹ Santa Quitèria: Orígens llegendaris. A Catalunya ja era venerada cap a l'any 1000. Prengué posteriorment una gran volada com a advocada en els mals de ràbia.

² Hipòcrates: Metge grec anomenat el pare de la medicina. Va establir per als metges, el jurament professional.

³ Galé: Metge i filòsof grec. Després d'Hipòcrates. Conegut per inventar la quarta figura del silogisme.

⁴ Apolo: Divinitat grega, fill de Zeus i Latons. Ere conegut com a déu del dia, de la poesia, de la música i de les arts.

In honorem S. Episcopi Cernengaudi, et Odonis

Imperat, et gemini residit super atria Beati
Cernengaudis aquis, Solis Odonus aquis
Indivisa quorum Sedes fuit Vigelensis
Una Lyriensis montibus est, et exit

Ad Podagram qua laborabat S. Thomas

Merenti Reverende meus, Baptista Neposque
Has Lyricas querulas auribus accipite.
Ante dies Domini Natalis, ad usque Stani
Festum insigne sebas Languida membra tuli
Cetera membra dolent nodos mordente Podagra
Rexa tuli, tortus nocte, dieque gemens
Ut canis in rabiem, sic mordet dura Podagra
Ut lupus in pastus, Rexa Podagra magis
Articulos, Digtos, Calcem, sup' hucque superisum
Intus, et inde foris, cauda Podagra fecit
Ut rabies mordet, et ubi sanita Quiteia meum
Atque saluator! si magis iste, procul.
Nulla pede capiunt gravi sine vincula dolore
Pis dolet in duntis, nudus, et inde dolet
Pis dolet in lecto, si surgit, abire recusat
Angit et intactus, tangitur, inde magis
En Medicus medicamen habet, medicamen adurat
Quid medicamenti? sustine, plange, dote,
Cui Prometheus adest, tum Phaeacopota, Huiusque
Sed quid et elle potest? sed quid uterque? Nihil
En medicamentum: Puericum Lotia calce
Camphora tota quin dulce sonantis aqua
Potere nodosam nesit medicina. Podagram,
Ergo vale Hypocrites, ergo Galene vale
Immediata manet no dote Podagra dolentis
Corporis articulos Rexa rigore ligans.

Hæc Podagrea mihi nullis medicabilis herbis
 Mayus Apollinis, æque, æque habetur.
 Quærit quondam Calices prout esse Podagrea
 Non facit ad nostram potio grata meæ
 Esto prout discedite, doña cocta takeri,
 Non bene conveniunt vira Podagrea simul
 Lepidiat vinum cor, esto, Podagrea trucidat
 Ego dolore velim carpere delicias?
 Absit, aq̄ fontis fiant mihi pouda seta
 Vivere malo natans, quam bibere impatiens
 Unda parit stranas, in stagnis strana coapat
 Foris in stomacho gazula strana canet?
 Quid faciam Florenti? Quid? Patientia; nonne
 Hoc medicamentum das mihi? Vale
 Chorus ego ille tuus Thomas, per chorus amicus
 O Clara dies laici lumina dando mihi.

Un Hijo del Duque de Modena, que en 1688 tomó
 la Solma de la Cruzada pia en el Colegio de Moya
 en Cataluña, sin averse descubierto quien era, al
 irse del Noviciado, dexó este Apibico.

Ignoto ne crede Vico, sed cautior ibo
 Advena sepe solet fallere; Amicula.